

Jannis K. Androutsopoulos

A nyelvi (szociolingvisztikai) változó fogalmának kiterjesztése a szlengre*

Bevezetés

Írásom célja egy, a nyelvi (szociolingvisztikai) változó fogalmán alapuló és a szleng leírására alkalmas elemzési módszer kidolgozása. Egy közelmúltban végzett empirikus vizsgálat eredményeire támaszkodva bemutatom írásomban, hogy számos szlengkifejezést leírhatunk nyelvi változók, pontosabban nyelvi változók bizonyos típusainak változatai segítségével. Meghatározok néhány, a nyelv különböző szintjein működő szlengváltozót, és ezeken keresztül tárgyalok néhány olyan nyelvi kötöttséget, amely a változók minden típusára igaz. Dolgozatom másik súlypontját a szleng megújulásának, azaz az új szlengváltozatok születésének leírása képezi. Röviden, álláspontom az, hogy az itt bemutatott elemzés segítségével könnyebben leírhatók a szlengvariáció és a változás mechanizmusai.

Elméleti síkon írásom célja, hogy a szlengkutatás és a variációelméleti szociolingvisztikai módszerek közötti szakadékot áthidaljam. Nem titkolt tény, hogy a szlengnek nem szenteltek komoly figyelmet a szociolingvisztikai kutatási programokban, és legjobb esetben is csak felszíni szókincsbeli elemként kezelték. Az időközben megjelent számos szótár ellenére a tudomány szemszögéből a szleng megmaradt „a nyelv kevésbé vizsgált területének” (EBLE 1998: 42). Mindezt ékesen bizonyítja a szlenggel foglalkozó fejezetek szinte teljes hiánya a fontosabb szociolingvisztikai áttekintő munkákban. HUDSON állítása, miszerint a szleng „megérdemli, hogy a szociolingvisták komolyan foglalkozzanak vele” (HUDSON 1980: 53), mindmáig nagyrészt csupán megvalósításra váró cél. Véleményem szerint azonban a szleng mellőzöttsége annak is köszönhető, ahogyan maguk a szlenggel foglalkozó nyelvészek saját kutatási témájukat megközelítették. Tagadhatatlan, hogy a legfrissebb irodalomban már megtaláljuk a szleng korrelációs megközelítésű elemzéseit (T. LABOV 1982) és a szociológiai szempontúakat (pl. DONAHUE 1995) csakúgy, mint a szleng néprajzi megközelítését sürgető munkákat, amely módszerrel e szerzők szerint lehetővé válna a szleng-

* Ez a tanulmány jelentősen átdolgozott változata az *Extending the concept of 'sociolinguistic variable' to German youth slang* [A szociolingvisztikai változó fogalmának kiterjesztése a német ifjúsági szlengre] című írásomnak, amelyet elsőként az 1997 áprilisában a University of Readingen (Anglia) rendezett „1st Language Variation Workshop” konferencián ismertettem. Köszönettel tartozom JANET SPRECKELSnek angol nyelvi kérdésekben nyújtott segítségéért.

elemek leírása az adott diskurzuskontextusban (SZABÓ 1998). Azonban a hagyományos szlengtanulmányok általában megmaradnak a szlengelemek lexikográfiai rendszerezésénél, szemantikai osztályozásánál és (etimológiai) leírásánál, a szociolingvisztika legfontosabb módszereit és analitikai eszközeit ezzel szinte teljesen figyelmen kívül hagyva.

Úgy tűnik, a szleng vizsgálata és a szociolingvisztika között fennáll egy összefüggés, amelyre eddig kevésbé figyeltek fel: a szlengnek variációelméleti szempontú leírása. WOLFRAM rámutat, hogy „valamennyi, a nyelvi variációval foglalkozó tanulmány valamiképp a nyelvi változó fogalmát használja fel” (1991: 22). Valóban, a szlengtanulmányok kutatási eredményei közül sok szinte elképzelhetetlen lenne a változó fogalmának legalább valamiféle implicit jelenléte nélkül. Céлом, hogy e fogalommal explicit módon is foglalkozzam, és néhány olyan módozatot javasoljak, amellyel a nyelvi változó a szleng leírása során felhasználható.

E tanulmány empirikus vizsgálati alapjául a kortárs német ifjúsági szleng szolgál (ANDROUTSOPOULOS 1998a). Bármily címkével illetjük is, a fiatalok nyelvezete ma a szlengkutatók kedvelt „vadászmezeje”. SORNIG (1990) szerint ma a városi fiataltság a szleng egyik legjelentősebb társadalmi hordozója. Fiatalok beszéde szolgált empirikus alapjául a „Slang and sociability” [Szleng és társadalmi beilleszkedés] (EBLE 1996) című munkának, amely az utóbbi évek egyik legfontosabb szlengmonográfiája. CHAMBERS „Sociolinguistic theory” [A szociolingvisztika elmélete] című munkájában (CHAMBERS 1995) összesen kétszer említi a szlenget, és mindkét esetben fiatalok nyelvhasználatával kapcsolatban teszi ezt. Az utóbbi évek fiatalok nyelvezetével foglalkozó kutatásainak középpontjában azonban nem egyedül a szleng állt, egyéb fontos megközelítések voltak még egyrészt a korrelatív szempontú vizsgálatok, másrészt a diskurzuselemzési és interakciós szociolingvisztikai megközelítések.¹ Ezen kutatási szempontok összehangolása azonban még gyerekcipőben jár. Az életkortól függő nyelvi variációval foglalkozó korrelációs tanulmányok nagyrészt figyelmen kívül hagyták a fiatalok szlengjét (vö. CHAMBERS 1995: 170–2), a kvalitatív vizsgálatok pedig szintén nem foglalkoztak a szlengkifejezések diskurzusban betöltött szerepével.

Jelen tanulmány nem foglalkozik közvetlenül azzal a kérdéssel, hogy tulajdonképpen „mi a szleng”. Véleményem szerint „szleng” az, amit a nyelvész szlengnek tekint, ez pedig nem minden esetben egyezik meg azzal, amit a laikusok szlengnek tartanak. Van azonban három szempont, amellyel számos szleng-

¹ ANDROUTSOPOULOS 1998b tartalmazza a nemzetközi ifjúságnyelv-kutatás részletes áttekintését.

definícióban² találkozunk: hogy a szleng csak a szavak és kifejezések szintjén jelenik meg; a szleng korlátozott szociolingvisztikai disztribúciója, valamint a szleng társadalmi funkciója, azaz hogy megmutatja a csoporthoz való tartozást. Míg az utóbbi két szemponttal nem foglalkozom, írásom egyik célja, hogy rámutassak: szükségessé vált a szlengkutatások leírási körének kibővítése. Én tehát a kérdés nyelvészeti oldalára helyezem a hangsúlyt, ez a tény magyarázza azt is, hogy általában „nyelvi” változóra utalok, s a „szociolingvisztikai” változót pedig inkább csak zárójelben említem.

A nyelvi (szociolingvisztikai) változó felülvizsgálata

Nem túlzás azt állítani, hogy a szociolingvisztikai változó mérföldkövet jelent a szociolingvisztika fejlődésében. A nyelvi változó mint strukturális egység alkalmazása és társadalmi paraméterekkel való párhuzamba állítása a labovi megközelítés alapját képezi, amely pedig meghatározó volt e tudományág első lépései szempontjából (CHAMBERS 1995: 12–25).

Általánosságban azt mondhatjuk LABOV híressé vált szavaival élve, hogy a nyelvi változó ugyanazon tartalom elmondására alkalmas különböző kifejezés-módok egy csoportja (LABOV 1972: 94). A s z o c i o lingvisztikai változó pedig egyszerűen társadalmi szempontból szignifikáns nyelvi változó, más szavakkal: társadalmi jelentéssel bíró nyelvi alternatívák (változatok) egy csoportja (DITTMAR 1997: 57). Egy-egy absztrakt nyelvi egység, például egy fonéma, egy nyelvtani funkció vagy egy szemantikai egység kifejezésére alkalmas két vagy több alternatíva alkot egy nyelvi változót. Amennyiben ezek az alternatívák emellett még különböző társadalmi jelentéssel is bírnak, mindegyik egy-egy társadalmi vagy szituációs prototípust képvisel, szociolingvisztikai változóval van dolgunk.

Mivel a nyelvi (szociolingvisztikai) változó a szlengtanulmányokban ritkán használt fogalom, szükségesnek látszik pontosabban meghatározni azon kritériumokat, amelyeknek teljesülniük kell nyelvi elemek egy csoportjára annak érdekében, hogy azokat nyelvi változónak lehessen nevezni. Ezt én a szakirodalomban³ előforduló legfontosabb szempontok hat csoportba sorolása által kívánom elérni, ezáltal szem előtt tartva azt is, hogy a szleng nyelvi jellemzőinek nagy részét lexikai elemek alkotják, amelyek nem prototipikus nyelvi változók. Most pedig következzen röviden az említett hat csoport.

² Pl. „informális, nem standard szókészlet, amely általában csak egy meghatározott régióhoz vagy társadalmi csoporthoz tartozó személyek számára érthető” (CRYSTAL 1993, *Szleng* fejezet); ld. még ANDERSSON–TRUDGILL (1990: 69 kk.), EBLE (1996: 11), EBLE (1998), STENSTRÖM (1999).

³ Írásom e részének alapjául a következő művek szolgáltak: ALBRECHT (1986), CHAMBERS (1995), CHESHIRE (1987), DITTMAR (1997: 57–61), FASOLD (1991), FASOLD (1994: 223–4), LABOV (1972), LAVANDERA (1979), SANKOFF (1988), SCHIFFRIN (1994: 341), WOLFRAM (1991).

Alkalmazási terület: WOLFRAM (1991) kimutatja, hogy a nyelvi változó képződménye a nyelvi elemzésnek szinte minden szintjén alkalmazható, és kimondottan elismeri a lexikai választás mint nyelvi változó létjogosultságát is. Az irodalomban tárgyalt prototipikus *s z o c i o* lingvisztikai változók fonetikai-fonológiai, bizonyos fokig pedig morfológiai természetűek. A mondattani szerkezetek, lexikai elemek és diskurzusmarkerek („beszélésjelzők”)⁴ helyzete nem minden esetben tisztázott. Az egyetlen nyelvi jelenség, amelyet DITTMAR (1997: 60) explicit módon kizár a szociolingvisztikai változóként szóba jövő elemek köréből, a beszédaktusok különböző megvalósítási formái. Ami a szókincset illeti, több szerző a szlenget más nyelvi elemek változatainak tekinti. HALLIDAY (1979) például kimondottan felhasználja a variációelméletet az antinyelvhez (alvilági argóhoz) tartozó lexikai elemek leírására, míg ARMSTRONG (1998) tradicionális szópárokkal dolgozik, amelyek egy-egy standard és nem standard elemből állnak.⁵

A változatok ekvivalenciája: A lexikai változatok „ugyanazon tartalom elmondásának különböző módjai”, azaz egy nyelvi változót alkotó változatok formai szempontból különbözőek, de ha kicseréljük őket, semmiképpen sem változhat meg a kijelentés értelme. Ez a feltétel azonban mindinkább veszélybe kerül, minél feljebb haladunk a nyelvi leírás szintjein. Ezért elengedhetetlen, hogy pontosan meghatározzuk azt a kétfajta ekvivalenciafeltételt, amelyre szükségünk lesz a szlenganyaggal való munkánk során: az egyik (i) a *r e f e r e n c i á l i s e k v i v a l e n c i a*, azaz két lexikai egységet egymás változatainak nevezünk, amennyiben megegyezik referenciális jelentésük, de eltér expresszív és/vagy társadalmi jelentésük (erre példa az angol nyelvben az *officer* ’rendőr’ és *cop* ’zsaru’ szavak, amelyeknek referenciális jelentése megegyezik); a másik típus pedig (ii) a *f u n k c i o n á l i s e k v i v a l e n c i a*, melynek fogalmát LAVANDERA (1978) vezette be a korrelációs szociolingvisztikában. Két elem funkcionálisan ekvivalens, amennyiben egy bizonyos kontextusban ugyanazon kommunikatív funkcióval, de eltérő expresszív vagy társadalmi jelentéssel bírnak. Például a német nyelvben a *hallo* ’helló’ és a *hi* ’hi’ az „üdvözlő kifeje-

⁴ „**BESZÉLÉSJELZŐ** (*discourse marker*) A **társalgáselemzéssel** és a **diskurzuselemzéssel** foglalkozók által fölismert nyelvi egységek. A beszélésjelzők olyan szavak, kifejezések vagy hangok, amelyeknek nincs igazi lexikai jelentésük, hanem a társalgás struktúrájának jelölésében, a beszélő társalgási szándékainak jelzésében és a hallgató együttműködésének és válaszadásának biztosításában van fontos feladatuk. Az angolban beszélésjelző például a *well, oh, actually, OK, now* stb. [A magyarban idesorolható a *hát, na, érted, szóval, ja* stb.]” (PETER TRUDGILL, Bevezetés a nyelv és társadalom tanulmányozásába. Ford. SÁNDOR KLÁRA. Szeged, JGYTF Kiadó, 1997. 13–4. — *A szerk.*)

⁵ Ne feledkezzünk meg arról sem, hogy az implikációs skála klasszikus (a kreol tanulmányok során kidolgozott) változatában lexikai változókat (pl. a ’gyerek’ szó egy standard és egy nem standard változatát), valamint fonológiai és morfológiai változókat ábrázoltak.

zés” változó két változatának tekinthető, mivel funkcionálisan ekvivalensek, ezért aztán az üdvözlés kontextusában kicserélhetők egymással.⁶

Strukturális homogenitás: Ennek a feltételnek a nyelvi változó gyakorlatban használható definíciója és a változót alkotó változatok egymáshoz való viszonya szempontjából van jelentősége (WOLFRAM 1991: 23). Egy nyelvi változó strukturális szempontból homogén, amennyiben változatai egyazon strukturális kategóriába tartoznak, és azonos disztribúcióval rendelkeznek. Így például egy lexikai változónak ugyanazon szófajba tartozó elemekből kell állnia. Hogy saját gyűjtésemből említsek példát, a kötött fokozók (pl. a *mega-* ’mega’ előtag) és a szabad fokozók (pl. *total* ’totál’) nem tekintendők ugyanazon változó változatainak; bár szemantikai funkciójuk megegyezik, és disztribúciójuk igen hasonló, mégis különböző morféma kategóriába tartoznak.

Öntudatlan használat: Egyes kutatók (mint pl. DITTMAR 1997: 58) szerint a szociolingvisztikai változatok közötti választás öntudatlanul megy végbe, szemben a „stílus” tudatos megválasztásával. Bár nehéz elképzelni, hogy a szleng megválasztása valóban teljesen öntudatlanul megy végbe, ugyanolyan problémásnak (és empirikus vizsgálatok híján megalapozatlannak) tűnik az a feltételezés, miszerint a szleng használói folyamatosan tudatos nyelvi döntéseket hoznak. Mivel szükségünk van egy használható előfeltevésre, javaslom az, hogy tekintsük a szlenget a csoporton belüli kommunikáció során általában használatos nyelvezetnek. Más szóval a szlengváltozatokat elvárt vagy jelöletlen⁷ változatnak tekinthetjük rangtárs csoportok interakciójában, amennyiben kontextuális tényezők (amelyek a diskurzust vagy a situációs kontextust érintik) miatt nem fordul meg a helyzet.

Mennyiségi mérhetőség: Ahhoz, hogy mérni tudjuk a szociolingvisztikai változókat, azoknak egy bizonyos gyakorisággal elő kell fordulniuk. Ezen feltétel háttérében mind gyakorlati (a kutatók gyakran előforduló változókat választanak, hogy statisztikai szempontból megbízhatóbb adatokhoz jussanak), mind elméleti megfontolások állnak (a szociolingvisztikai variációt nem „vagy-vagy” összefüggésként fogják fel, hanem „több vagy kevesebb” összefüggésnek, ezért aztán szükségszerűen mennyiségi természetű jelenségről van szó). Világos, hogy ez a feltétel a szleng kategóriába sorolt lexikai elemek többségénél nem fog teljesülni. Bár egyes szlengelemek elegendő gyakorisággal jelenhetnek meg ahhoz, hogy a számlálásnak megfelelő alanyai legyenek (ilyenek például a fokozók), fontos, hogy a változók és változatok analitikai elkülönítésével szemben (ami

⁶ Különösen ami a funkcionális ekvivalenciát illeti, a szociolingvisztikának még sokat kell tanulnia a fordítástudománytól.

⁷ A *jelöletlen* terminust itt MYERS-SCOTTON értelmezésének megfelelően használom (pl. MYERS-SCOTTON 1993).

tulajdonképpen e tanulmány témája) megkülönböztessük statisztikai szempontú elemzésüket.

A változatok társadalmi disztribúciója: A fenti szempontok nem árulnak el nekünk semmit a szociolingvisztikai változó lényegéről, azaz arról a tényről, hogy egy-egy változó változatai eltérő társadalmi disztribúcióval rendelkeznek, és eltérő jelentőséggel bírnak. Tudjuk, hogy a szociolingvisztika legfőbb feladatai közé tartozik a nyelvhasználat és a különböző szociológiai kategóriák, úgymint kor, nem, társadalmi osztály, etnikumhoz, társasághoz való tartozás, vagy ezek kombinációja között fennálló összefüggések megállapítása. Ami a szlenget illeti, már rámutattam a tényre, hogy mennyiségi szempontú mérése bonyolult, sőt akár lehetetlennek is nevezhető. Az sem meglepő, hogy a szlengelemek társadalmi eloszlását nem állapítják meg minden esetben empirikus vizsgálatokkal. Ennek egyik oka, hogy számos szlengleírás (pl. SORNIG 1981) a szlengelemeket létrehozó nyelvi innovációra koncentrál, mégpedig azok pontos társadalmi eloszlásának és diskurzusban való használatának rovására. Természetesen léteznek egyes társadalmi csoportok szlengjének leírásai, legyenek azok akár egy bizonyos egyetem hallgatói (EBLE 1996), londoni tizenévesek (STENSTRÖM 1999) vagy alvilági bandák (MAURER 1991). Ezek a csoportok azonban kor, nem, társadalmi osztály és más szociológiai jellemzők komplex konfigurációi, és nem mindig világos, mely szociológiai változó határozza meg döntő módon az adott társadalmi csoport szlenghasználatát. Továbbá alig történtek kísérletek egy-egy elemnek az ország más részeiben élők körében vagy a társadalom egészében történő használatának empirikus vizsgálatára (vö. T. LABOV 1982). Ez azt jelenti, hogy még akkor is, ha lexikai elemek egy csoportját elkülönítjük és egy bizonyos csoport szlengjének nevezzük, fennáll annak a veszélye, hogy ez a készlet nem lesz teljesen homogén társadalmi eloszlását tekintve, hanem átfedések fognak mutatkozni e készlet és azon források között, amelyekből más csoportosulások merítik szlengkifejezéseiket.⁸ Ez a szempont mindenesetre csak másodlagos fontossággal bír jelen tanulmányban. Mivel kutatásaim során a német ifjúsági szleng nyelvészeti szabályszerűségeivel foglalkoztam, az általam tárgyalt nyelvi változók szociológiai vonatkozásaira kevésbé fogok utalni.

Elemzési módszer

Jelen tanulmány írott és beszélt nyelvi anyagon alapul, amelyet 1992 és 1995 között⁹ gyűjtöttem. Az írott anyag alapjául mintegy 50 „fanzine” (azaz *fan*

⁸ Ami a német ifjúsági szlenget illeti, néhány szlengelem csak bizonyos rangtárs csoportok beszedére jellemző, másokat az egész régió vagy akár egész Németország fiataljai használnak, megint mások pedig a felnőtt szlengben is előfordulnak, habár eltérő gyakorisággal.

⁹ Az anyaggyűjtés módszerét ANDROUTSOPOULOS 1998a monográfiámban (53 kk.) írom le részletesen.

magazine: nem hivatásos újságírók, hanem fiatalok által készített, olcsó, kereskedelmi forgalomba nem kerülő zenerajongó-magazin) szolgál. A beszélt nyelvi anyagot heidelbergi fiatalok baráti társaságaiban végzett résztvevő megfigyelés során gyűjtöttük. A vizsgált anyag nagy részét az írásos források alkotják, a beszélt nyelvi anyagot pedig mintegy szűrőként használtam az írott anyag érvényességének vizsgálatára. Az anyag elemzése során a nyelvi változó fogalma igen hasznosnak bizonyult több okból is, amelyekre írásomban a későbbiek során fény fog derülni. A nyelvi változónak munkaeszközként való felhasználása egyidejűleg lehetővé tette bizonyos, a szlengtanulmányok vizsgálati körének megállapítása során általában felállított korlátozások felülvizsgálatát is.

A tanulmányomban szereplő alapvető szlengkutató-módszertani javaslat a nyelvi változók *f o r m á j a* és *t a r t a l m a* közötti különbségétel. Nagy vonalakban, *forma* alatt a nyelvi leírás azon szintjét értem, amelybe az adott változók tartoznak. *Tartalom* alatt pedig a változót alkotó változatok közötti összefüggéseket értem. Ebben a részben a két szempontot fogom egymás után tárgyalni, és a leírás során felmerülő problémákra, illetve azoknak szlengkutatókat érintő vetületeire fogok összpontosítani.

Ami a nyelvi változó formáját illeti, a szlengváltozók alapvetően a szókészlethez tartoznak, és magukban foglalnak több szóból álló kifejezéseket (frazeolexémákat), valamint kis szemantikai tartalommal bíró elemeket, például fokozókat is. Egy adott lexikai kategórián belül pedig már lehetséges a változók pontosabb behatárolása a hagyományos nyelvtan és a lexikológia eszközei segítségével.

Bengáli alvilági argóban található lexikai variációról írott egyik elemzésében HALLIDAY (1979) különbséget tesz *f o r m a i v á l t o z a t o k* és *l e x i k a i v á l t o z a t o k* között. Formai változatoknak nevezi ugyanazon lexikai elem „alternatív fonológiai megvalósulásait”, amelyek olyan formai változásokat létrehozó folyamatok, mint a szórövidítés és a hangátvetés eredményeképp jönnek létre. Hogy az ifjúsági szleng köréből említsek példát, a németben a *Para* a *Paranoia* 'paranoia' szó formai változata, míg a franciában a *keum* verlan alak (ld. a 14. lábjegyzetet) a *mec* 'fickó' szónak formai változata. A lexikai változatok pedig egyazon jelentés különböző lexikogrammatikai megvalósulásai. Ebben az esetben a változó szemantikai egységként (vagy szemantikai jegyek gyűjteményeként) modellezhető, ahol a változatok azok a lexikai elemek, amelyek által ez az egység formát ölt (vagy amely tartalmazza a jegyek gyűjteményét), mivel azonos referenciális, de eltérő konnotatív (expresszív és/vagy társadalmi) jelentéssel bírnak. Például a német *Zigarette* 'cigaretta', *Klippe* 'cigi' és *Fluppe* 'bagó' szavak egyaránt a 'cigaretta' lexikális változatai. HALLIDAY (1979: 173) hangsúlyozza továbbá, hogy „minden változatkészletre igaz, hogy szemantikailag azonosak, némelyek pedig lexikogrammatikai szempontból is azok”. A lexikai változók leírása során felmerülő egyik fontos probléma az a tény, hogy sze-

mantikailag komplex szlengszavakat ki kell zárni az elemzésből, mert előfordulhat, hogy nincs pontos megfelelőjük a standardban (vö. HALLIDAY 1979: 173). A megoldás azonban nem a nyelvi változó mint elemzési eszköz elhagyásában keresendő, sokkal inkább felhasználási körének a szlengszókincs egyes területeire való korlátozásában, olyan területekre, mint például kis jelentéstartalommal bíró elemek, úgymint értékelő melléknevek és fokozók. Általánosságban azt mondhatjuk, hogy a szemantikai tartalom növekedésével egyre bonyolultabbá válik a változó pontos meghatározása; minél kisebb a szemantikai tartalom, annál egyszerűbb a változót lokalizálni, és annál több változatot találunk.

Nem szabad azonban elfelejtkeznünk arról, hogy a változatok referenciális, illetve funkcionális ekvivalenciáját *k o n t e x t u s t ó l f ü g g ő* összefüggésnek kell tekintenünk, például léteznek olyan szövegösszefüggések, amelyekben az *officer* és *cop* szavak nem felcserélhetők. A kutató feladata azon kontextusokat felismerni (és kizárni), amelyekben az ekvivalenciafeltétel (és ezáltal a kölcsönös nyelvi kicserélhetőség) nem teljesül. A lexikai változók és változatok pontos meghatározásával kapcsolatos fontos a SANKOFF (1988) által „szemantikai különbségek diskurzusban való kiegyenlítődéseként” nevezett jelenség, ami alapvetően annyit jelent, hogy egyes elemek konkrét diskurzusok során egymás változataiként szerepelnek, bár absztrakt egységekként vannak közöttük szemantikai különbségek. Hogy ismét a német szleng köréből említsek példát: a *cool* 'vagány' és az *easy* 'egyszerű; pite' kölcsönzött melléknevek bizonyos kontextusokban speciális értékelő jelentéssel rendelkeznek, mint például az olyan szerkezetekben, mint *cooles Verhalten* 'higgadt, vagány viselkedés', vagy *ganz easy zu machen* 'gyerekjáték'. Bizonyos kontextusokban tartalmuk azonban redukálódik, és az általános 'jó' jelentésben használják őket: például egyszavas expresszív közlésekben. Hasonlóképpen különbséget tesznek egyesek szemantikai szempontból az olyan fokozók, mint *absolut* 'abszolút' vagy *total* 'totál' és a *tödlich* 'haláli', *tierisch* 'állati' metaforikus fokozók között, a gyűjtött anyagban azonban ez a különbség gyakorlatilag eltűnik, mivel mindkét csoportot ugyanazon melléknevek fokozására használják, és a beszélők kölcsönösen kicserélhetőnek fogadják el őket.

Tanulmányomban azonban nem egyedül a szókinccsel foglalkozom. Az első pont, amiben írásom eltér más, szlenggel foglalkozó tanulmányoktól, a szóképzési modellek explicit bevonása az elemzésbe. A szleng szempontjából nem minden szlengszavak képzésére használt modell releváns, hanem csak azok, amelyek kizárólag a nem standard beszédstílusokban produktívak vagy amelyek a nem standard nyelvhasználatban speciális disztribúciót nyernek.¹⁰ Szleng- és

¹⁰ Ez természetesen arra utal, hogy a szleng — EBLE állításával ellentétben (1996: 12) — *m é g i s c s a k* (legalábbis részben) elkülöníthető formailag. Az pedig már más kérdés, hogy ez a formai különbség mennyiben függ az adott nyelv tipológiai jellemzőitől.

argó kutatásokban mindkét esetre találunk példát.¹¹ A hagyományos szlengtanulmányoktól eltérő megközelítést biztosít egyes szintaktikai modellek és diskurzusmarkerek bevonása az elemzésbe (SCHIFFRIN 1994). Bizonyos diskurzuselemeket, mint például az egyes társadalmi csoportokra jellemző köszönési formákat és megszólításokat valószínűleg mindig is a szleng részének tekintették. Én ezen felül vizsgálom még az olyan, csupán interakciókban használt elemeket, mint a hallgató visszajelzéseit és az egyenes beszéd jelzőit, amelyek nagy valószínűséggel kívül esnek a vizsgálatok körén, ha a kutató nem társalgási anyaggal dolgozik.

Érdemes rámutatni, hogy hasonló (de nem azonos) elméletet fejt ki egymástól függetlenül EBLE (1996, 1998) és STENSTRÖM (1999). EBLE tárgyal néhány nem lexikális elemet, amelyek esetleg a szleng körébe sorolhatók, többek között bizonyos szórendi és intonációs modelleket, valamint a *whatever* 'bármilyen' szó használatát egyfajta szerepben (ti. egyszavas válaszként). „Egyes lexikai elemek szleng körébe sorolásának elengedhetetlen feltétele jelölt fonológiai és szintaktikai meghatározottságuk” (EBLE 1998: 36). STENSTRÖM (1999) „szlengbeszéd” címszó alatt együtt említi a hagyományos lexikális szlenget a pragmatikai markerekkel.

Az effajta elemeknek a szleng tárgykörében való tárgyalása mellett szóló fő empirikus érv a konvencionális szlengszavakkal és kifejezésekkel való gyakori együttes előfordulásuk, különösen amikor ez az általában a szleng hordozójának tekintett társadalmi csoportok (mint pl. fiatalok baráti társaságai) beszédére jellemző. Mivel a szlengkutatásokban általában elválasztották a lexikai elemeket a szöveg- illetve társalgási környezetüktől, az említett együttes előfordulásra jellemzően senki sem figyelt fel. Javaslatom tehát az, hogy bizonyos diskurzusmarkereket és szintaktikai modelleket tekintsünk azon diskurzuskerethez tartozónak (vagy fontos részének), amelybe a szlengelemek is illeszkednek.

Ily módon, bár a szleng fogalmának elméleti kiterjesztése továbbra sem tűnik megvalósíthatónak, reális esély mutatkozik a szókincs, a diskurzuselemek és a szintaktikai szerkezetek közötti elmosódott határok bevonására a szlengkutatásokba. E tekintetben egyetértek EBLE programszerű kijelentésével, miszerint „a jelenség [ti. a szleng] leírásánál figyelembe kell vennünk annak a szókincs egyéb elemeihez való viszonyát és a nyelvi rendszer egészében elfoglalt helyét egyaránt” (EBLE 1998: 36).

Ennyit tehát a nyelvi leírás szintjeiről. Ami a szlengváltozók „tartalmát” illeti, kiindulópontomul két változó típus között történő különbségtételt vettem. A klasszikus esetet az *e l e m s p e c i f i k u s v á l t o z ó* jelenti, egy standard

¹¹ Vö. EBLE-nek (1996: 33) és SORNIGNAK (1981) az *-age* képzőről írott sorait, GUIRAUD (1985) és FRANCOIS-GEIGER (1973) áttekintését a francia argó terén végzett kutatásokról, valamint a szóképzésről szóló fejezetet ANDROUTSOPOULOS (1998a) írásában.

és egy nem standard változattal; ide tartoznak az olyan lexikai párok, mint az *officer* és a *cop*. A HALLIDAY (1979) által tett különbségtételt követve azt állíthatjuk, hogy a változó egy lexikai vagy szemantikai egység, amely egy tartalmas szó, több szóból álló szerkezet vagy funkciószó alakjában valósul meg. Mivel a szóban forgó szlengelemek gyakran egy már létező standard elem torzult formái vagy szinonimái, a változó a felszínen megegyezik a standard változattal, azaz a standard változattal utalunk a változó egészére.

E hagyományos változótípus mellett léteznek azonban *v á l t o z a t o k* e g y k é s z l e t é b ől álló változók is. Változók egy készletének azonos szemantikai értékkel és disztribúcióval rendelkező nyelvi elemek egy csoportját nevezzük. Az effajta változó WOLFRAM (1991) terminológiája szerint absztraktabb szemantikai viszonyokat és disztribúciót, vagy pedig egy strukturális kategóriát jelent, amely változatok egy egész csoportja által ölthet formát. Amennyiben az adatokat együtt vizsgáljuk, az alábbi csoportok már megfelelő gyakorisággal fordulnak elő az általam vizsgált anyagban ahhoz, hogy belső, szerkezeti törvényszerűségek felszínre kerüljenek (a következő részben további példákkal fogok szolgálni):

— **fokozó prefixumok**, pl. *super-* 'szuper', *ober-* 'valamin felüli', *mega-* 'mega', *ultra-* 'ultra', *sau-* 'disznó', *scheiß-* 'szar, vacak' stb.

— **lexikai fokozók**, pl. *absolut* 'abszolút', *voll* 'teljes(en); tök', *total* 'totál', *echt* 'tényleg', *tierisch* 'állati' stb.

— **nem specifikus értékelő melléknevek** ('jó/rossz' általános jelentésben), mint pl. *geil* 'csúcs', *klasse* 'klassz', *kult* 'kultikus' (pozitív értékelők), vagy *scheiße* 'szar', *beschissen* 'összeszart; elcseszett' (negatív értékelők) stb.

— bizonyos **szinonimasorozatok** pl. a 'hülye, buta'¹² szinonimái, vagy az 'elme' ige szinonimái, az 'értelmetlenségeket beszél' szinonimái stb.

— **lexikai töltelékszavak** egy-egy idiomatikus szerkezet bizonyos helyeinek betöltésére

— bizonyos **suffixumszerű szerkezetek csoportja**, pl. ún. excentrikus összetételek utótagjai, mint pl. *-fan*, *-freak*, *-junkie*, mindegyik 'valaminek a rajongója' jelentésben

— **üdvözlőszavak**, pl. *hallo* 'helló', *hi* 'hi', illetve *tschüs* 'szia, pá', *ciao* 'csaó'

Amennyiben a disztribúciós és szemantikai/funkcionális kritériumokat egyaránt alkalmazzuk, e készletek többsége felbontható alcsoportokra (vagy alváltozókra). A fokozók esetében például az alváltozók annak alapján különíthetők el, hogy az alaptagok mely szófajba tartoznak. Ennek eredményeképp a konkrét változó nem egyszerűen „fokozó”, hanem főnév előtt álló (adnominális) fokozó (pl. *der v o l l e Hammer* (tkp. az egész kalapács) 'ez már döfi' vagy mellék-

¹² Mindez természetesen nem újdonság: KOTSINAS (1997) arról számol be, hogy a 'buta'-nak 425 szinonimáját találta, míg ANDERSSON-TRUDGILL (1990) mintegy 50 elemet sorol fel ugyan-ezen jelentésben.

név előtt álló (melléknévi) fokozó (pl. *total gut`tótál jó`*). Az ilyen finom, részletekre is ügyelő elemzés során lehetővé válik a változatok maximális összeegyeztethetősége és ekvivalenciája. Ezzel párhuzamosan elkerülhetetlenül csökken számuk is, így pedig az egész változó előfordulási gyakorisága is.

A gyakorlatban a változatkészletek módot nyújtanak arra, hogy fogalmat alkossunk az egymással közeli rokonságban álló szlengelemek közötti viszonyról. Ha az elemzés során készletekkel dolgozunk, az több szempontból is eltér az elemspecifikus változóban való gondolkodástól. Először is, ezáltal elismerjük, hogy egy-egy kommunikatív cél eléréséhez a beszélők egynél több lexikai változat közül választhatnak. A rendelkezésre álló változatok nemcsak szleng (vagy nem standard) kifejezések, tehát az elemkészlet, amelyből a beszélő választhat, standard elemeket is tartalmaz. Egyes készletekben azonban nem találunk egyetlen olyan standard elemet sem, amelyhez az összes többi hozzárendelhető lenne, hanem a készlet inkább szociolingvisztikai szempontból többé-kevésbé jelölt elemek láncolatából áll. Egészében azt állíthatjuk, hogy a változatkészletek különösen alkalmasak szlengkutatások elemzési keretének megalapozására, mivel lehetővé teszik fontos kommunikatív funkciókkal rendelkező elemkészletek megragadását „szlenggel tarkított” beszédben. Mindehhez járul még, hogy e készletek igen egyszerűen bővíthetők. Amint a fenti lista megmutatta, a legtöbb csoportba expresszív nyelvi elemek tartoznak, ezek jelentése pedig folyton halványul és megújul. Miután bemutattam a változókat és változatokat, vissza fogok térni a készlet fogalmára, és megkísérlem bemutatni, miként használható fel a szleng szókincsében végbemenő változások leírására.

Szlengváltozók: a szóképzéstől-szóátalakítástól a diskurzusig

Az 1. táblázatban összefoglaltam azokat a szlengváltozókat, amelyeket azután sorra bemutatok ebben a részben. A változókat a bal oldali oszlopban tüntettem fel. A középső oszlopban leírom a változók belső elrendezését, avagy a változatok mibenlétét. A jobb oldali oszlopban pedig példát hozok minden egyes változóra. A példák vagy standard : szleng formát öltenek (elemspecifikus változók esetében), vagy a semleges/standard változatot állítják a jelölten szlengelem mellé (változatkészletek esetében).

1. táblázat. Német ifjúsági szlengben előforduló változótípusok

Változótípus	Változatok elrendeződése	Példa
szóalak		
szórövidülés (+ toldalékolás stb.)	elemspecifikus	<i>Tourist</i> : <i>Touri`turista`</i>
hangátvetés, helyettesítés stb.	elemspecifikus	<i>Taschentuch</i> : <i>Tuschentach`pézsé : zsepé` (papírzsebkendő)</i>

Változótypus	Változatok elrendeződése	Példa
szóképzés		
képző	elemspecifikus	<i>Bass-ist</i> : <i>Bass-er</i> 'basszusgitáros'
fokozó prefixum	változatkészlet	<i>super-gut</i> : <i>ober-gut</i> 'szuperjő : osztályon felüli'
szuffixumszerű elem	változatkészlet	<i>Computer-fan</i> : <i>Computer-junkie</i> 'számítógépraajongó : számítógépfüggő'
idiomatikus szerkezet		
lexémák (töltelékelemek)	elemspecifikus	<i>da geht die Post ab</i> : <i>da geht der Punk ab</i> 'ott van az „élet”'
	változatkészletek	<i>das geht mir auf den (Nerv / Geist / Keks / Wecker / ...)</i> 'ez nekem (az idegeimre / agyamra / ...) megy'
lexikoszemantikai egységek		
tartalmas szavak	elemspecifikus	<i>Kleingeld</i> : <i>Kleinkohle</i> 'aprópénz : „apró suska”, „bagó”'
fokozók	változatkészletek	<i>sehr schön</i> : <i>voll schön</i> 'nagyon szép : tök szép'
értékelő melléknevek	változatkészletek	<i>es war gut</i> : <i>es war geil</i> 'jó volt : csúcs volt'
szintaktikai elem/szerkezet		
tagadószó	elemspecifikus	<i>keine Chance</i> : <i>null Chance</i> 'semmi esély : „egy csöpp/szál” esély sem'
főnévi csoport fokozása	szórend	<i>ein sehr geiler Typ</i> : <i>voll der geile Typ</i> 'tök csúcs tag : csúcs egy tag'
diskurzusmarker		
köszönések	változatkészletek	<i>tschüs</i> : <i>ciao</i> 'pá : csáo'
megszólítások	változatkészletek	<i>Mensch</i> : <i>Mann</i> 'ember : „öcsém”'
minimális válaszok		<i>sicher</i> : <i>sichi</i> 'biztos : bizti'

Szóalak

Ez a kategória megfelel a HALLIDAY (1979) által „ugyanazon szó alternatív fonológiai megvalósulásai”-nak nevezett jelenségnek. A nyelvi változó tartalmazza egy már létező lexikai elem formai megváltozását (vagy inkább elváltozását), minek során a megváltozott alak a (nem standard) változat. A német szlengben a leggyakrabban előforduló ilyen „változóalkotási” folyamat a szóró-

vidítés; amelyet néhány más speciális esettel együtt az alábbiakban példákkal illusztrálok.

— **egyszerű szórövidítés**, pl. *Tourist* > *Touri* 'turista', *Paranoia* > *Para* 'paranoia', *Konzert* > *Konz* 'koncert'

— **szórövidítés + toldalékolás/toldalékváltozás**, pl. az *Asozialer* 'aszociális, társaságot kevésbé kedvelő ember' szóból jönnek létre olyan szavak, mint *Aso*, *Asi*, *Asinger*; a *Proll* 'alsóbb társadalmi osztályból származó személy; proli' szóból (amely az eredeti *Proletarier* 'proletár' szó *Prolet*-té rövidült alakjának tovább rövidült formája) képezik a toldalékolt *Prolli* és *Proлло* alakokat

— toldalékok és szavak utolsó szegmenseinek **helyettesítése**, mint pl. *Student* > *Studi* 'hallgató', *Anarchist* > *Anarcho* 'anarchista', *Flugblatt* > *Flugi* 'rölap', *logisch* > *logo* 'logikus', *depressiv* > *depri* 'depressziós'

— **„parazita” toldalékok**¹³ (konkrét szemantikai tartalommal nem rendelkező toldalékok) hozzáadása, mint pl. *-o* toldalék hozzáadása melléknevekhez, ami olyan alakokat eredményez, mint *toll-o* 'klassz', *geil-o* 'csúcs'; vagy az *-inger* hozzáadásával keletkező *Pils* > *Pilsinger* 'sör', *null* > *nullinger* 'nulla' szavak.

Ez a kategória tehát több elváltozási/megváltozási folyamatot foglal magában, amelyek számos nyelvben jellemzőek szleng/argó változatok esetén, és amelyeknek igen összetett strukturális vetületei lehetnek.¹⁴

Szóképzési modellek

Az ebbe a kategóriába tartozó változók pontosan meghatározott szemantikai értékkel és disztribúcióval rendelkező szóképzési modellek. A változatok alternatív morfémák (képzők), amelyeket egy-egy modell „felszíni megvalósítására” használnak. Az áttekintő táblázatban feltüntetett három altípus közül most csak az alternatív képzés esetét tárgyalom. Az anyagomban előforduló egyik változó az igékből absztrakt főneveket létrehozó képző; ennek változatai pedig az *-ung* és *-e* képzők, mint pl. a *Verarschung* 'kigúnyolás' (standard változat), ill. *Verarsche* (beszélnyelvi, szlengváltozat) szavakban. Ezekben az esetekben a standard változatnak (az alábbi felsorolásban elsőként megadott szó) versenytársa akad az újonnan képzett nem standard alak képében, amely az esetek többségében egy társalgási nyelvi képzővel (amely a standard képzőnél kevésbé produktív) ellátott forma.

- változó: **igéből absztrakt főneveket létrehozó képző**
- változatok: [-ung] *Verarschung* / [-e] *Verarsche* 'kigúnyolás'
- változó: **igéből cselekvő főneveket létrehozó képző**

¹³ A kiegészítő vagy „parazita” toldalékok olyan képzők, amelyek disztribúciója csak ahhoz a (kevésbé rendhagyó) képzőhöz viszonyítva írható le, amelyet helyettesítenek; vö. ANDROUTSOPOULOS (1998: 124–7).

¹⁴ Megjegyzendő, hogy a franciában *verlan*-nak nevezett folyamat (azaz fonémák vagy szótágok újrendezése) is ebbe a csoportba tartozna, mivel azonban ez a német nyelvben nem produktív, nem hozok rá példákat.

- változatok: [-er] *Schwaller* / [-i] *Schwalli* 'szószátyár'
— változó: **főnévből cselekvő főneveket létrehozó képző**
változatok: [-ist] *Bassist* / [-er] *Basser* / [-mann] *Bassmann* 'basszusgitaros'
— változó: **melléknévből egzisztenciális főnevet létrehozó képző**
változatok: [-er] *Normaler* / [-o] *Normalo* 'normális (lény)'
[-er] *Alternativer* / [-i] *Alternativi* 'alternatív'

A szóképzési variáció egy másik érdekes esetét jelentik az *-ig* '-s' (mint az angol *-y*) és *-mäßig* '-szerű' (mint az angol *-like*) melléknévképzők. Ezek a rendkívül produktív képzők létrehozhatnak néhány olyan szerkezetet, amelyek konkurálnak a standard, ám kevésbé produktív toldalékkal ellátott szerkezetekkel, mint pl. *chaosmäßig* 'kaotikus' a standard *chaotisch* helyett, *tourimäßig* 'turisztikai(lag)' a *touristisch* helyett, *faschomäßig* 'fasiszta' a *faschistisch* helyett, *strafmäßig* 'büntetendő' a *sträflich* helyett, *klischeemäßig* 'sablonos' a *klischeehaft*¹⁵ helyett. Ezen példák mindegyikében egy igen produktív képző más (kvázi)ekvivalens, ám kevésbé produktív képző változataként funkcionál.

Frazeológiai változók

A frazeológiai változót stabil jelentéssel rendelkező idiomatikus szerkezetként kell elképzelni, amely tartalmaz egy (vagy akár két) helyet, ahová lexikai elemek behelyettesíthetők.¹⁶ Ennek egy példája a *jemandem auf den X gehen* frazeolexéma „valakit idegesíteni” (szó szerint „valakinek az idegeire (vagy valamijére) menni”) jelentésben, ahol az X helyére bármilyen főnév behelyettesíthető. Az általam vizsgált anyagban e főnévre tíznél több változat is szerepel, többek között *Nerv* 'idegeire', *Geist* 'agyára', *Wecker* 'vekker', *Sack* itt: 'herezacskó'.

Az 1. ábrában egy verbális és egy nominális helyet tartalmazó frazeológiai változót mutatok be. Az általam vizsgált anyagban a verbális hely betöltésére öt különböző ige fordul elő (*reißen* 'lerántani' *blasen* 'le/elfújni' *hauen* 'le/kiütni', *fegen* 'lesöpörni', *schmeißen* 'hajítani/(le)dobni', a nominális helyre pedig három főnevet találtam (*Hocker* 'hokedli', *Barhocker* 'bárszék', *Stuhl* 'szék', ezek együtt pedig hat különböző kombinációt eredményeznek. Szem előtt tartandó itt azonban, hogy két lexikai készletbe tartozó változatokat kell összepárosítani ahhoz, hogy a frazeológiai változat létrejöhessen. Ezen kombinációk közül a *vom Hocker reißen* 'lerántani a hokedliről' a leggyakoribb, valamint a szótárak is ezt idézik; így ezzel utalhatunk a változó egészére.

¹⁵ Ezen esetek közül kettőben az új alakokat az alapfőnév rövidült alakjából alkották (*Tourist* > *Touri* és *Faschist* > *Fascho*).

¹⁶ Megjegyzendő, hogy a frazeológiai variációról általában úgy tartják, hogy jellemző a frazeológiai egységek használatára és megújulására. A frazeológiai variációra jellemző összes folyamat közül a lexikai helyettesítés az egyetlen, amely szociolingvisztikai szempontból szignifikáns változatokat eredményez (vö. ANDROUTSOPOULOS 1998: 243–5).

1. ábra: *jemanden vom Hocker reißen* (tkp. lerántani a hokedliről) 'lázba hozni'

téma ¹⁷	ige	<i>mich</i> 'engem'	módhatáro- zósó/fokozó	tagadósó	[vom] főnév 'ről'
(1) [műalkotás]	reißt 'leránt'	x	zwar 'azonban'	nicht so 'nem 'annyira' →	Stuhl 'székről'
(2) [történetek]	reißen 'lerántanak'	x	echt 'tényleg'	nicht mehr 'már nem'	Hocker 'hokedliről'
(3) [zene]	reißt 'leránt'	x	–	nicht 'nem'	Hocker 'hokedliről'
(4) [lemez]	reißt 'leránt'	x	–	nicht gerade 'nem éppen' →	Hocker 'hokedliről'
(5) [dal]	reißt 'leránt'	x	–	auch nicht 'sem'	Hocker 'hokedliről'
(6) [felvétel]	reißt 'leránt'	x	ehrlich 'őszintén'	–	Hocker 'hokedliről'
(7) [zene]	haut 'leüti'	einen 'az embert'	–	auch nicht 'sem'	Hocker 'hokedliről'
(8) [lemez]	haut 'leüti'	x	trotzdem 'en- nek ellenére'	nicht gerade 'nem éppen'	Hocker 'hokedliről'
(9) [zene]	bläst [lefújja]	x	–	nicht gerade 'nem éppen'	Hocker 'hokedliről'
(10) [zene]	schmeißt 'ledobja'	x	wahrlich 'valóban'	–	Hocker 'hokedliről'
(11) [lemez]	fegt 'lesöpri'	x	ja nun 'na ja'	nicht gerade 'nem éppen' →	Barhocker 'a bárszékről'

A példa megmutatja, hogy frazeológiai változatok keletkeznek és újulnak meg egy általam „metaforikus vonzódásnak” vagy „szinonimák vonzódásának” nevezett folyamat során: a szerkezeti helyeket betöltendő új elemek a fő változattal azonos szemantikai mezőből kerülnek ki, mint a *Stuhl* 'szék' és *Barhocker* 'bárszék', illetve a *schmeißen* 'dobni', *hauen* 'ütni' és *fegen* 'söpörni' esetében. Ilyen, egymással metonimikus vagy metaforikus kapcsolatban álló változatkészletek előfordulnak SORNIG (1981, 1990) írásaiban is. Az 1. ábra azt is megmutatja, hogy a valós diskurzusban nemcsak különböző lexikai változatok, hanem együtt előforduló módosító határozósó, fokozó, stb. előfordulása is jellemző. Mindez még világosabban kiderül a 2. ábrából, amely az *X auf etwas haben* [-e/-a van valamire] idiomatikus szerkezet változatait mutatja be. Az anyagomban négy nominális változatra bukkantam: a *Lust* 'kedv' a standard változat, a *Bock* 'bak' már általánosan használatos a társalgási nyelvben, de a fiatalok nyelvhasználatából ered, a *Böcke* 'bakok' (többes szám) és a *Trieb* 'inger' pedig a fiatalok szlenghasználatára korlátozódik. Ezekon felül még két változó jut szerep-

¹⁷ A könnyebb olvashatóság kedvéért a szöveg helyett a frazeolexémák „témáját” adtam meg.

hez: egy fokozó és egy tagadószó, mindkettőnek létezik ifjúsági szlengbeli változata is. Így olyan formákat találunk, mint *Ich hab echt null Bock auf Schifahren* 'tényleg nincs egy szál kedvem se síelni', amelyben az *echt* 'tényleg' társalgási nyelvi fokozó, a szintén társalgási nyelvi lexikai változat *Bock* (szó szerint: 'bak') és a nem standard tagadószó *null* 'nulla' kombinálódnak egymással. Az alábbi ábra bemutatja e három változó néhány kombinációját. Az ábra tetején jelzett kombinációk tökéletesen elfogadhatók standard nyelvhasználatban, a táblázat alján lévők egyértelműen szlengváltozatok.

2. ábra *X auf etwas haben* '-e/-a van valamihez'

Változók

- (i) fokozó { *wirklich* 'valóban' / *echt* 'tényleg' }
- (ii) tagadószó { *keinen* (főnevet tagadó tagadószó) / *null* 'nulla' }
- (iii) „helybetöltő” { *Lust* 'kedv' / *Bock* 'bak' / *Böcke* 'bakok' / *Trieb* 'inger' }

Kombinációk

	(i)	(ii)	(iii)
wirklich		keine	Lust
echt		keine	Lust
echt		keinen	Bock
echt		keine	Böcke
echt		null	Bock
echt		null	Trieb

Lexikai változók

Akárcsak a szóképzési modellek esetében, a lexikai változóknak is különböző altípusait különböztethetjük meg. Az első, viszonylag „könnyen kezelhető” típust az olyan lexikai változók alkotják, amelyek egy változatlan alakú összetevőt és egy helyettesíthető összetevőt tartalmaznak. Ennek eredményeképp egy-egy szlengszinonimát tartalmazó lexikai párok jönnek létre, mint például *Kleingeld* ~ *Kleinkohle* 'aprópénz' ~ 'bagó' (szó szerint „apró suska”), *Zigarettenautomat* ~ *Kippenautomat* 'dohányautomata' ~ 'bagóautomata', *sich ausheulen* ~ *sich auskotzen* 'kizokogja magát' ~ 'kibőgi magát' stb. Néhány esetben mindkét összetevőt egy-egy önálló szinonima helyettesíti. Ezen szerkezetek megértése már több nehézséget okozhat, mint például a *Schlafsack* ~ *Pooftüte* 'hálózsák' ~ szó szerint „szunyazacsi”. Léteznek továbbá nagyobb változatcsoportok is, mint például az *abhauen* 'lelépni' ige tizennégynél is több változata, amelyek mindegyike az *ab-* 'el-/le-' igekötővel kezdődik, de más-más metaforikus jelentésű igével folytatódik, pl. *abpfeifen* 'elfüttyent, elszelel', *abfetzen* 'eltép', *abdüsen* 'elszivárog', *abdampfen* 'elpárolog' stb.

A lexikai változók második csoportját alacsony tartalommal bíró elemek alkotják, mint például általános főnevek, értékelők és fokozók. A szókészlet ezen területei lehetővé teszik a nyelvi változó szisztematikus használatát, mivel mindannyian rendelkeznek a következő három tulajdonsággal: alacsony a szemantikai tartalmuk, nagyon gyakran előfordulnak fiatalok nyelvezetében (ld. még STENSTRÖM tanulmányát jelen kötetben), végül pedig változatok sokaságát tar-

talmazzák. Jó példa erre a 'butaságot beszél' bevett főnév + ige kollokáció, amely tulajdonképpen két lexikai változó kombinációját tartalmazza:

— negatív értékelők, azaz 'értelmetlenség', 'baromság' jelentésű főnevek, mint például *Müll* 'szemét', *Blödsinn* 'hülyeség', *Dünnschiss* 'fos', *Bullshit* 'szar', *Scheiße* 'szar', *Kacke* 'kaki'.

— 'beszélni' jelentésű igék, pl. *labern* 'locsog', *reden* 'beszél', *lallen* 'fecseg'.

Ezen elemek kombinációi összesen 18 kollokációs változatot eredményeznek, amelyeknek mintegy felére valóban találunk is példát az általam vizsgált anyagban, pl. *Müll reden* 'szemetet beszélni', *Scheiße labern* 'baromságot (tkp. szart) locsogni', *Blödsinn labern* 'hülyeséget fecsegni', *Dünnschiss lallen* 'marhaságot fecsegni' stb. Fiatalok körében végzett elfogadhatósági tesztek megmutatták, hogy ezen 18 kombináció egyikét sem lehet biztosan kizárni, és hogy a beszélőknek általában két, három vagy akár négy változat is rendelkezésükre állhat. Az értékelők és a fokozók kérdésre visszatérek a következő, a szleng megújulásáról szóló részben.

Szintaktikai változók

Azon kérdés taglalása helyett, miszerint léteznek-e¹⁸ egyáltalán szintaktikai változók, két olyan mondattani jelenséggel foglalkozom, amely német fiatalok beszédére jellemző, mégpedig a *null* 'nulla' tagadószóval és a főnévi csoport fokozásával.¹⁹

A *null* tagadószó, amely a nyolcvanas évek óta általánosan ismert jellemzője a német ifjúsági nyelvnek, a tagadószóak három fő előfordulási helyének mind-egyikét betöltheti: (i) főnévi csoportban, pl. *ich habe null Kohle* (szó szerint: nulla vasam van) 'nincs egy vasam sem', (ii) igei csoportban, pl. *auf Ralf verlass* 'ich mich null' 'Ralfban egy szemernyit sem bízom meg' és (iii) melléknévi csoportban, pl. *null cool* 'abszolút nem menő'. Általában adnominális módosítóként szerepel, amikor is a standard, ragozott főnévi tagadószt, a *kein*-t helyettesíti. Ha közelebbről szemügyre vesszük a *null* használatát, kiderül, hogy akkor tekinthető a *kein* változatának, ha az tárgyi pozícióban lévő főnévi csoportot módosít, a fentihez hasonló mondatokban. Az általam vizsgált anyagban olyan módosított főnévi csoportok fordultak elő, mint *Chance* 'esély', *Ahnung* 'elképzelés, fogalom', *Schwierigkeit* 'nehézség', *Demokratie* 'demokrácia', *Kohle* 'pénz; suska', *Money* 'pénz; mani'. Így aztán a nem standard tagadószó nyelvi változatként való leírása azon szintaktikai pozíciók közül, amelyekben az anyagban előfordul, csak néhány esetben lehetséges.

¹⁸ Ld. LAVANDERA (1978), CHESHIRE (1987) és FASOLD (1991) írásait.

¹⁹ Mindkét esetet részletesen tárgyalom hamarosan megjelenő művemben (ANDROUTSOPOULOS, előkészületben).

A második szintaktikai változót pedig a főnévi csoportok fokozásánál használt különböző szórendek alkotják. A standard szerkezet általában egy határozatlan főnévi csoport, amelyben a főnév egy öt megelőző határozatlan determinánssal vagy determináns nélkül áll, mint pl. az *eine sehr schöne Frau* 'egy nagyon szép nő', *ein voller Erfolg* 'teljes siker', *wirklich schöne Bilder* 'tényleg szép képek' szerkezetekben. Az ifjúsági nyelvhasználatban ez a szerkezet átalakítható határozott főnévi csoporttá, amelyben a fokozó a determináns előtt helyen áll, mint a *voll die schöne Frau* 'totál szép nő', *voll der Erfolg* 'totál siker', *voll die schönen Bilder* 'totál szép képek'. E két szerkezet — legalábbis amikor kapcsoló igei állítmánnyal rendelkező egyszerű mondat állítmányában szerepelnek — egymás szórendi változatai, és a WOLFRAM (1991: 24) írásában megfogalmazott állításnak megfelelően elemezhetők, ti. hogy „az elemek különböző lineáris sorrendben való megvalósulásai is változótípusoknak tekinthetők”.

Diskurzuszváltozók

A diskurzuszváltozót általánosságban egy beszédaktus és annak megvalósításánál használt lexikai elemek konfigurációjaként definiálhatjuk. Írásom közép-pontjában nem maga a diskurzusz, hanem annak különböző megvalósulásai állnak. A kutatási eredmények azt mutatják, hogy a beszélők a leggyakoribb beszédaktusokat használják változóként és ezeket fejezik ki új nyelvi alakokkal.

Vegyük például a németben leggyakoribb köszöntő formulákat: a *k ö - s z ö n é s e k* közül például a *tschüs* 'szia' és *tschüsi* 'szio' az egész beszélőközösségben elterjedt, a *ciao* 'csaó' és *tschüsikowski** 'szioka' pedig szlengváltozatoknak számítanak; a „*j ó k í v á n s á g o k*” közül szlengnek számít a *sieh zu* (tkp. figyelj) 'vigyázz magadra', a *hau rein* (tkp. dobd be) 'egyél rendesen' és a *take care* 'vigyázz magadra'; az *e l k ö s z ö n ö* (és a viszontlátás időpontjára utaló) formulák esetében pedig a *bis baldi* 'később találkozunk' és a *bis baldinowski*** tekinthetők szlengnek. Ezen elemek beszédbeni használata terén természetesen jelentős variáció tapasztalható, és számos kombinációjuk lehetséges. Dolgozatom szempontjából azonban az a tény a fontos, hogy a beszélők különböző szociostilisztikai konnotációkkal rendelkező változatok közül választhatnak, valamint újabb változatokat is létrehozhatnak.

A nyelvi (szociolingvisztikai) változóként is felfogható diskurzuszmarkerek közé sorolhatók például a visszajelzők, a minimális válaszok egyes csoportjai, úgymint egyetértésjelzők (eldöntendő kérdésre vagy utókérdésre adott válasz esetén), értékelésjelzők (a vélemény iránt érdeklődő kérdésre adott válaszként), valamint tagadásjelzők. Az „Eljössz holnap?” kérdésre megfelelő beleegyezés-

* A *tschüs* lengyeles hangzású végződésellátott változata. Az *-owski*-féle toldalék kialakulására általában a szláv nevek is hatással lehetnek, vö. *Tschaikowski* 'Csajkovszkij'. (A ford.)

** Magyarra lefordíthatatlan szerkezet, a *bis baldi* lengyeles hangzású végződésellátott változata. Ld. még az előző jegyzetben írottakat. (A ford.)

jelző lenne a következő elemek valamelyike: *ja klar* 'igen, persze', *logisch* 'logikus', *sicher* 'persze', *logo* (tkp. logó) 'jó, hogy', *klaro* 'világos', *sichi* 'bizti' vagy *ja Mann* 'igen, öcsém' ezek közül az utóbbi négy tekinthető a szlenghez tartozónak. Akárcsak az előzőekben, ezeket a diskurzusmarkereket is változóknak tekinthetjük abban az értelemben, hogy a beszélők számos funkcionális szempontból ekvivalens forma közül választhatnak egy adott diskurzus során.

A szleng megújulásának módjai

A szlengszavak és kifejezések etimológiájának és keletkezési mechanizmusainak leírása mindig is a szleng tanulmányok legfontosabb feladatai közé tartozott. Ennek eredményeképp a szlengelemeket létrehozó mechanizmusoknak többféle osztályozása is létezik. ANDERSSON és TRUDGILL alkották az egyik legösszetettebb rendszert, amelyben a szleng keletkezésének három fő mechanizmusát különböztetik meg: (i) új szavak és idiómák keletkezése, (ii) már létező elemek szemantikai vagy alaki módosítása, valamint (iii) kölcsönzés, beleértve a tulajdonképpeni kölcsönzést és a tükörfordítást egyaránt (ANDERSSON–TRUDGILL 1990). Az effajta osztályozások azonban nem hozzák szisztematikusan kapcsolatba a releváns alkotási mechanizmusokat az egyes változókkal (ill. változótípusokkal). Kétségtelen, hogy egy-egy változó változatai különböző módokon jöhetnek létre. A *Franzosen* 'franciák' lexikoszemantikai változónak például három szlengváltozatával találkoztam az anyagomban: az egyik a toldalék megváltoztatásával jött létre (*Franzmänner* 'francia férfiak), a másik egy analóg összetétel (*Froschfresser* 'békazabálók'), a harmadik pedig egy kölcsönző (*Frenchies*, az angolból). Másrészt azonban nem minden alkotómechanizmus érvényes minden változó esetében. Éppen ellenkezőleg, az általam vizsgált anyag alkotómechanizmusok és nyelvi változók között fennálló bizonyos kapcsolatokra enged következtetni. Az üdvözlő formulák és diskurzusmarkerek például nagyrészt alakmódosítás útján újulnak meg (azaz kicsinyítő képzők vagy egyéb hozzáadott toldalékok segítségével, pl. *sicher* > *sichi* 'biztos > bizti'); más változatok kölcsönzés útján kerülnek be a szlengszókészletbe (pl. *hi* 'hi', *ciao* 'csaó', *take care* 'vigyázz magadra'), igen kevés változat jön azonban létre metaforikus folyamatok során (pl. az olyan jókívánások, mint a *hau rein* 'egyél rendesen'). E példákkal arra szeretnék rávilágítani, hogy a szlengkutatások feladata nemcsak az egyes nyelvekben lehetséges megújulási folyamatok pontos meghatározása, hanem úgyszintén a folyamatok és az általuk érintett nyelvi változók közötti összefüggések feltárása. Ezen összefüggések megértése nélkülözhetetlen a szlengszókészletben végbemenő változások megértése szempontjából.

A német nyelvi anyag alapján a szleng szempontjából hat releváns megújulási mechanizmust különböztet meg, amelyeket a következőkben egymás után be is mutatok, utalva a tanulmányban elemzett változókra is.

— az **alakmódosítás** minden szóalakváltozó esetében és néhány üdvözlőformula esetében lehetséges.

— a **helyettesítés** jut a legnagyobb szerephez a frazeológiai egységek megújulásánál csakúgy, mint a lexikai változatok létrehozásánál (összetevők behelyettesítése); a szóalkotási folyamatok közül egyesek szintén helyettesítési folyamatoknak is tekinthetők (azaz a létrehozó folyamatok helyettesítődnek).

— a **metaforikus-metonimikus folyamatokat** nem tárgyaltam szisztematikusan e tanulmányban; emlékezzünk azonban a frazeológia tárgykörében tárgyalt metaforikus vonzódás esetére: a betöltendő szerkezeti helyekre gyakran a fő változat szemantikai mezejéből kerülnek ki az elemek.

— **kölcsönzés** útján sok és a szókincsnek számos területéről kikerülő új szleng-elem keletkezik, többek között kötött és szabad fokozók, értékelők, üdvözlések és megszólítások.

— már létező nyelvi formák **disztribúciójának megváltozása** az új szlengelemek létrejöttének ritkán említett módja. Az általam vizsgált anyagban ezt a mechanizmust elsősorban értékelők, fokozók és diskurzusmarkerek esetében figyeltem meg. Egyes szlengértékelőket például esetenként fokozóként is használják, azaz az elem disztribúciójának megváltozása útján egy új fokozó keletkezik. Máskor pedig egy-egy elem disztribúciója kiterjed a standard szókincsből a szleng szókincsébe. A *voll* 'teljes(en); tök-' fokozó például a standard német nyelvhasználatban csak igéket és főneveket módosít, fiatalok beszédében azonban mellékneveket is módosíthat. Ezért aztán a *voll* önmagában nem is szlengelem, csak szlengdisztribúcióval rendelkezik.²⁰ Előfordul az is, hogy a szlengváltozatok az egyéb stílusban használt változatokhoz képest más funkcionális csoportból kerülnek ki. Egyes fiatalok például indulatszókat használnak egyetértésük kifejezésére.

— a **grammatikalizáció**, a szleng megújulásnak ritkán említett forrása tekinthető a szóalkotás és új szintaktikai modellek létrejöttének egy módozatának, amely szerepet játszik a szleng terén is (további részletekért ld. ANDROUTSOPOULOS, előkészületben).

A lexikai és strukturális innováció ezen mechanizmusai hozzájárulnak mind az elemspecifikus változók, mind pedig a változatkészletek megújulásához. Mindezek együtt az idők során már befolyásolják e készletek tartalmát. Valójában egy-egy változókészlet összetétele döntőnek látszik a szleng megújulása szempontjából. Hogy megértsük, miként változik meg egy készlet tartalma, hasznosnak tűnik a változatok közötti összefüggésről fogalmat alkotni egy „központ” (mag) és „periféria” fogalmain alapuló rendszer alapján.²¹ Minden készlet rendelkezik központi (vagy prototipikus) változatokkal, amelyek olyan

²⁰ A disztribúció megváltozásának az angolban előforduló hasonló példájáról (a *well* esetében) számol be STENSTRÖM (1999).

²¹ Részletes elemzés ANDROUTSOPOULOS (1998: 366 kk.) írásomban található.

kritériumok alapján, mint pl. a disztribúció kiterjedtsége, előfordulási gyakorisága és diskurzusban való potenciális használata, határozhatók meg. A szabad fokozók esetében például a *voll* 'teljes(en); tök-' és *total* 'totál' központi elemek rendelkeznek a készlet tagjai közül a legkiterjedtebb disztribúcióval, ezeket használják a leggyakrabban, és ezeket diskurzusmarkeri és szóalkotási szerepben is használják. Ezen „központi fokozók” egyidejűleg gyakorlatilag minden értékelő melléknevet módosíthatnak, míg a ritkább fokozók szerepe a gyakoribb melléknevekre korlátozódik.

A szleng használói (esetünkben fiatalok) választanak a már létező változatok közül, és új változatokat is beillesztenek a készletbe. Egy készletbe tartozó minden változat specifikus profillal, saját szociolingvisztikai történettel rendelkezik. A kötött fokozók készletébe például olyan elemek tartoznak, mint *mega-* (népszerű, a tömegtájékoztatásban is használt elem), *ober-* (régebbi nem standard változat, amely a fiatalok körében gyakori használatnak örvendett, a médiumok azonban nem használták), valamint *turbo-* és *giga-* (a fiatalokra jellemző speciális változatok, amelyek az általam vizsgált anyagban ritkábban fordulnak elő). Másrészt az egy készleten belüli változatokat egymással bizonyos „vonzódási” és „mutációs” mechanizmusok²² kötik össze, mint például a korábban már említett „metaforikus vonzódás”. A készlet központi elemei az egész készlet megújulásának modelljéül szolgálnak azáltal, hogy új változatokat vonzanak. A *mega-* központi elem például (amely eredetileg tudományos-technikai jelentéssel rendelkezett) vonzotta az új változatot, a *giga-* fokozót (amely eredetileg szintén természettudományos jelentéssel bírt).

Összefoglalva, javaslatom a következő: tekintsük egy készlet megújulását egy négy lépésből álló folyamatnak, amelyeket az alábbiakban a kötött morfémákat példának használva fogok bemutatni:

(i) Stabil központ (mag): Minden készlet rendelkezik egy stabil (vagy közös) maggal, amely fenntartja a készlet azonosságát. Ebbe beletartozhatnak az összes társadalmi csoport által használt szlengelemek, bár az elemek gyakorisága terén várhatóak szociolingvisztikai eltérések (pl. a *scheiß-* 'vacak' központi fokozót mindenki használja, fiatalok beszédében azonban valószínűleg gyakoribb).

(ii) Új változatok bevezetése: Az új változatokat a készletre (vagy a változóra) jellemző folyamatok során illesztik be a készletbe, minek során egyes központi elemek szolgálnak az új elemek kiválasztásának és elosztásának modelljéül.

²² KOTSINAS (1997) ezzel kapcsolatban *keret*-ről beszél: „Nyilvánvalóan léteznek bizonyos szabályok, vagy inkább keretek, amelyeken belül a helyettesítések, kiterjesztések és elhagyások végbemehetnek. A felhasznált elemek körébe olyan szavak és affixumok tartoznak, amelyek jelenleg használatosak az ifjúsági szlengben. Amikor valaki új szlengszót akar létrehozni, felhasználhatja ezen keretokről és elemekről szerzett tudását. A hallgatónak azonban rendelkeznie kell ugyanezzel a kompetenciával, hogy értelmezni tudja az új szlengszót.”

(iii) Régebbi változatok elhagyása: Egyes, Németországban a hetvenes években divatos szlengelemeket ma már nem használnak vagy megváltozott a jelentésük.

(iv) Az elem disztribúciójának megváltozása: A változatok disztribúciója megváltozhat az idők során. Egy bizonyos fokozó használatát például kiterjeszthetik a szlengben melléknév előtti (ad-adjektívális) pozíciókra is, amelyet pedig a standard beszédben nem foglal el. Az is előfordulhat, hogy egy változat átkerül az egyik változat-alcsoportból a másikba, és ezáltal nyer szlengre jellemző disztribúciót. Ennek egy példája a *sau-* 'disznó' prefixum használata az újabb ifjúsági nyelvhasználatban, amelynek korábbi főnév előtti pozíciója (adnominális disztribúció) (mint például a *Sauwetter* 'pocsék idő' szóban) melléknév előtti pozícióra változott (ad-adjektívális disztribúció) (mint a *saucool* 'tök menő' szóban).

Ez a szlengfelfogás lehetővé teszi, hogy felfedjük, két vagy több társadalmi csoport miben különbözik egy-egy bizonyos készlet használata terén. A szleng megújulás ezen folyamata — különösen ami az ifjúsági szlenget illeti — életkorok szerint eltérőnek tűnik: minden újabb tinédzsergeneráció kezébe kap egy adott készletet és azt „korszerűsíti” a leírt négy lépést követve és az adott készletre specifikusan jellemző megújítási folyamatokat alkalmazva.

Következtetés

A legtöbb nyelvészetileg képzett szlengkutató valószínűleg egyetértene abban, hogy a szlengtanulmányokat komolyabb figyelem illetné meg a szociolingvisztikai kutatások és elméletalkotás terén. Ennek érdekében azonban maguknak a szlengkutatóknak kellene elkezdniük használni a szociolingvisztikában kidolgozott fogalmakat és kutatási módszereket. Jelen dolgozat ezen állítás fényében értelmezendő. Véleményem szerint ha a szlenget egyfajta felületes szókincsnek tekintjük, csupán elodázzuk szisztematikus leírását, és így csak később juthatunk el a szociolingvisztikai elméletalkotás számára valószínűleg hasznos felismerésekhez. Tény, hogy a szlengelemek rövid életűek, ez azonban nem jelenti azt, hogy létrejöttük és megújulásuk véletlenszerű lenne. Éppen ellenkezőleg, keletkezési mechanizmusaik leírhatók a nyelvi (szociolingvisztikai) változó felhasználásával. Jelen esetben a nyelvi (szociolingvisztikai) változó a nyelvi leírás eszköze, amely lehetővé teszi, hogy kitapintsuk a nyelvi rendszer „érzékeny” pontjait, amelyeket a szleng használói újra meg újra megújítanak, egymástól függetlenül, de ugyanazon irányelveket követve. Az eszköz korlátait a szleng leírás terén korlátozott felhasználási területük (pl. tartalmas szavak esetén), valamint a kvantifikáció terén felmerülő problémák jelentik. Ami azonban a változók minőségi elrendeződését illeti, a nyelvi változó mindenképpen hasznos módszer a szleng szerkezetének és változásának leírására.

Irodalom

- ALBRECHT, J. (1986): 'Substandard' und 'Subnorm'. Die nicht-exemplarischen Ausprägungen der 'Historischen Sprache' aus varietätenlinguistischer Sicht [*Szubstandard* és *szubnorma*. A történelmi nyelv ritkán említett példái variációnyelvészeti szempontból]. In: *Sprachlicher Substandard*. Szerk. HOLTUS, G.–E. RADTKE. Tübingen, Niemeyer. 65–88.
- ANDERSEN, G. (1997): *They gave us these yeah, and they like wanna see like how we talk and all that*. The use of *like* and other pragmatic markers in London teenage speech [*Ezt adták nekiünk, ja, és szóval látni akarják, hogyan beszélünk meg minden. A like 'szóval' használata pragmatikai markerként londoni tinédzserek beszédében*]. In: *Ungdomsspråk i Norden*. Szerk. KOTSINAS, U.-B., A.-B. STENSTRÖM és A.-M. KARLSSON. (MINS 43). Stockholm, Stockholm University. 82–95.
- ANDERSSON, L.–TRUDGILL P. (1990): *Bad language* [Rossz nyelv]. Oxford, Blackwell. | A könyv szlengről szóló fejezetének magyar fordítását lásd kötetünk 247–60. lapjain.
- ANDROUTSOPOULOS, J. K. (1998a): *Deutsche Jugendsprache. Untersuchungen zu ihren Strukturen und Funktionen* [Tanulmányok a német ifjúsági nyelv szerkezetéről és funkciójáról]. Frankfurt a. M., Peter Lang.
- ANDROUTSOPOULOS, J. K. (1998b): Forschungsperspektiven auf Jugendsprache: ein integrativer Überblick [Az ifjúságnyelv-kutatás perspektívái. Összefoglaló áttekintés]. In: *ANDROUTSOPOULOS–SCHOLZ 1998*: 1–34.
- ANDROUTSOPOULOS, J. K. (előkészületben): Grammaticalization in Young People's Language: The Case of German [Grammatikalizáció az ifjúsági nyelvben. A német fiatalok esete]. In: *Variation in (sub)standard language*. Szerk. R. BELEMANS–R. VANDERKERCKHOVE. (Belgian Journal of Linguistics 1999). Amsterdam, Benjamins.
- ANDROUTSOPOULOS, J. K.–SCHOLZ A. szerk. (1998): *Jugendsprache — langue des jeunes — youth language. Linguistische und soziolinguistische Perspektiven* [Ifjúsági nyelv. Nyelvészeti és szociolingvisztikai perspektívák]. Frankfurt am Main, Peter Lang.
- ARMSTRONG, N. (1998): La variation sociolinguistique dans le lexique français [Szociolingvisztikai variáció a francia nyelv szókincsében]. *Zeitschrift für romanische Philologie*, 114: 462–95.
- CHAMBERS, J. K. (1995): *Sociolinguistic theory: linguistic variation and its social significance* [A szociolingvisztika elmélete: nyelvi variáció és annak társadalmi jelentősége]. Oxford etc., Blackwell.
- CHESHIRE, J. (1982): Linguistic variation and social function [Nyelvi variáció és társadalmi funkció]. In: *Sociolinguistic variation in speech communities*. Szerk. S. ROMAINE. London, Edward Arnold. 153–175.
- CHESHIRE, J. (1987): Syntactic variation, the linguistic variable, and sociolinguistic theory [Szintaktikai variáció, a nyelvi változó és szociolingvisztikai elméletalkotás]. *Linguistics*, 25: 257–82.
- CRYSTAL, D. (1993): *An Encyclopedic Dictionary of Language and Languages* [A nyelv és a nyelvek enciklopédiája]. Oxford etc., OUP.

- DITTMAR, N. (1997): *Grundlagen der Soziolinguistik* [A szociolingvisztika alapjai]. Tübingen, Niemeyer.
- DONAHUE, T. S. (1995): A structuralist-functionalist account of border slang [A határmenti szleng strukturális és funkcionális szempontú elemzése]. *International Journal of the Sociology of Language*, 114: 107–18.
- EBLE, C. (1996): *Slang and Sociability: In-Group Language Among College Students* [Szleng és társadalmi beilleszkedés. Egyetemi hallgatók csoportnyelve]. Chapel Hill, The University of North Carolina Press.
- EBLE, C. (1998): Youth Slang Studies in the USA [Ifjúsági nyelvi tanulmányok az Egyesült Államokban]. In: *ANDROUTSOPOULOS–SCHOLZ 1998*: 35–48.
- FASOLD, R. W. (1991): The quite demise of variable rules [A változószabályok csendes pusztulása]. *American Speech*, 66/1: 3–21.
- FASOLD, R. W. (1994): *The sociolinguistics of language* [A nyelv szociolingvisztikája]. Oxford, Blackwell².
- FRANÇOIS-GEIGER, D. (1973): Les argots [Az argók]. In: *Le Langage*. Szerk. A. MARTINET. Paris, Gallimard. 620–646.
- GUIRAUD, P. (1956/1985): *L' argot* [Az argó]. Paris, PUF.
- HALLIDAY, M. A. K. (1979): *Language as a social semiotic* [A nyelv mint társadalmi szemiotika]. London, Edward Arnold².
- HUDSON, R. A. (1980): *Sociolinguistics* [Szociolingvisztika]. Cambridge etc., CUP.
- KOTSINAS, U.-B. (1997): Young people's language. Norm, variation and language change [Ifjúsági nyelv. Norma, variáció és nyelvi változás]. In: *Stockholm Studies in Modern Philology*, N.S. 11: 109–132. Stockholm, Almqvist and Wiksell.
- LABOV, T. (1992): Social and language boundaries among adolescents [Társadalmi és nyelvi különbségek serdülők között]. *American Speech*, 67/4: 339–66.
- LABOV, W. (1972): *Language in the inner city* [Nyelvhasználat New York belvárosában]. Philadelphia, University of Pennsylvania Press.
- LAVANDERA, B. (1978): Where does the sociolinguistic variable stop? [Hol végződik a szociolingvisztikai változó?] *Language in Society*, 7: 171–82.
- MAURER, D. W. (1981): *Language of the underworld* [Az alvilág nyelve]. Kentucky, Kentucky UP.
- MYERS-SCOTTON, C. (1993): Common and uncommon ground: social and structural factors in codeswitching [Közös és nem közös alap. A kódváltás társadalmi és strukturális tényezői]. *Language in Society*, 22: 475–503.
- ROMAINE, S.–LANGE, D. (1991): The use of *like* as a marker of reported speech and thought: a case of grammaticalization in progress. [A *like* 'szóval, olyan' használata a függő beszéd és gondolatok markereként. Folyamatban lévő grammatikalizáció egy esete]. *American Speech*, 66/3: 227–79.
- SANKOFF, D. (1988): Sociolinguistics and syntactic variation [Szociolingvisztika és szintaktikai variáció]. In: *Linguistics: The Cambridge Survey*, vol. IV. Szerk. NEWMEYER, F. Cambridge, CUP. 140–61.
- SCHIFFRIN, D. (1994): *Approaches to discourse* [A diskurzusról]. Oxford–Cambridge, Blackwell.

- SORNIG, K. (1981): *Lexical Innovation. A Study of Slang, Colloquialisms and Casual Speech* [Lexikai innováció. Tanulmány a szleng, a társalgási nyelv és a kötetlen beszéd tárgyköréből]. Amsterdam, Benjamins.
- SORNIG, K. (1990): Umgangssprache: Zwischen Standardnorm und Intim-Variante [Társalgási nyelv: a standard norma és az intim változat között]. In: *International Journal of the Sociology of Language*, 83: 83–105.
- STENSTRÖM, A.-B. (1997): “*Can I have a chips please? — Just tell me what one you want: Nonstandard grammatical features in London teenage talk* [„*Kapok egy sült krumplit? — Csak mondd meg, melyiket kéred: Nem standard grammatikai jellemzők a londoni tinédzserek beszédében*]. In: *Studies in English Language and Teaching*. Szerk. AARTS, J. et al. Amsterdam, Rodopi. 141–152.
- STENSTRÖM, A.-B. (1999): A szlengtől a szlengbeszédig. (Egy tizenévesek beszédén alapuló leírás). In: *Mi a szleng? (Tanulmányok a szleng fogalmáról)*. Szerk. FENYVESI ANNA, KIS TAMÁS, VÁRNAI JUDIT SZILVIA. Debrecen, Kossuth Egyetemi Kiadó. 89–108. (Ld. kötetünk előző tanulmányát.)
- SZABÓ, D. (1998): Methodological Problems of the Sociolinguistic Study of Youth Slang: Paris Teenagers’ Argot Commun [Módszertani problémák az ifjúsági nyelv szociolingvisztikai tanulmányozásában: párizsi tinédzserek argó közössége]. In: *ANDROUTSOPOULOS–SCHOLZ 1998*: 49–58.
- WOLFRAM, W. (1991): The linguistic variable: fact and fantasy [A nyelvi változó: tények és képzelgések]. *American Speech*, 66/1: 22–32.

(Fordította Arnold Fuszenecker Helga)

Extending the concept of the (socio)linguistic variable to slang

Although slang is a socially rooted part of language, genuinely sociolinguistic concepts and methods are hardly ever used in slang research. This paper argues for a sociolinguistically oriented slang analysis. In particular, it aims at applying the concept of the sociolinguistic variable to slang, using data from German youth language. The theoretical part of this paper starts off with a review of the properties of a sociolinguistic variable (e.g. referential or functional equivalence of variants, social distribution of variants etc.), thereby pointing out that it is legitimate to use the sociolinguistic variable as a tool in slang description. On this basis, some concepts for carrying out slang analysis are discussed. It is argued that a realistic description of slang needs to extend beyond slang lexicon, and to consider certain word formation patterns, syntactic features, and discourse markers. As far as slang lexicon is concerned, the distinction between form variants and lexicosemantic variants is discussed. As regards the content of a variable (i.e. the number of its variants), the traditional concept of a standard-slang lexical pair is supplemented by the “set of variants”, i.e. a group of referentially or functionally equivalent slang items. In the empirical part of the paper, six types of slang variables are introduced: word forms, formatives, idiomatic constructions, lexicosemantic units, syntactic units, and discourse markers. The last section of the paper discusses the question of slang renewal. Whereas the standard practice of slang studies consists in listing processes of lexical renewal (e.g. word formation patterns or borrowing), it is argued that the relations between these processes and the variables they operate on need to be considered as well. Moreover, the composition of a set of variants is proposed as an effective means of capturing slang renewal. In sum, the aim of this paper is to introduce and discuss concepts and tools which can improve the modelling of variation and change in slang.